

Om Andra världskriget

Tre artiklar ur *Marxismen idag* nr 5 1995:

Vad ledde till andra världskriget?	1
Den nazistiska antisemitismen	7
Sverige under andra världskriget.....	8

Christer Bergström

Vad ledde till andra världskriget?

Den åttonde maj var det 50 år sedan Nazityskland kapitulerade och andra världskriget upphörde. Ingenting har så tydligt som andra världskriget visat upp det kapitalistiska systemets destruktivitet och människofientlighet.

EGENTLIGEN VAR andra världskriget en fortsättning på första världskriget (1914-1918), som inte löst någonting. Den nya expanderande monopolkapitalismen krävde ständigt nya avsättningsmarknader och nya råvarutillgångar att plundra. De första kapitalistiska stormakterna, Storbritannien och Frankrike, hade varit snabba att kolonisera större delen av Afrika och Asien. När Tyskland, som industrialiserades senare och därför fick en modernare och starkare kapitalism, i slutet av 1800-talet också behövde kolonier, var världen redan uppstyckad.

Krig blev oundvikligt. Första världskriget resulterade i nederlag för Tyskland. Men mot-sättningarna och den tyska monopolkapitalismens trängande behov av nya avsättningsmarknader fanns kvar. Det blev grunden till andra världskriget. Om man analyserar krigsutbrottets orsaker, blir det uppenbart att kriget hade kommit oavsett om Hitler existerat eller ej.

Det enda som hade kunnat hindra andra världskriget var om själva grundvalen – d v s monopolkapitalismen – undanröjts. Detta hade bara kunnat åstadkommas genom en socialistisk revolution, just den revolution som socialdemokraterna och de blivande nazisterna vintern 1918/1919 kväste med våld.

Den tyska revolutionen

EFTER DET första världskriget var det ”kommunistiska spöket” mer levande än någonsin i Europa. Den socialistiska revolutionen hade segrat i Ryssland. De kapitalistiska staternas – Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Japan m fl – försök att med våld krossa den ryska revolutionen hade misslyckats. Arbetarna i deras egna länder strömmade i hundratusental till de revolutionära partierna. Alla förväntade sig världsrevolutionen som skulle göra slut på det kapitalistiska systemet.

Den lovbesjungna Weimar-demokratien skapades av blodiga bajonetter (samtidigt som den var en demokratisk eftergift). I november 1918 revolterade den tyska arbetarklassen. De hade fått nog av kapitalistisk utsugning, som till slut resulterat i första världskrigets slaktande. Över hela Tyskland upprättades arbetar- och soldatråd efter sovjetrysk förebild. Den tyska revolutionen hade börjat.

Men den tyska socialdemokratins ledare – samma personer som fyra år tidigare sålt sina principer och sänt ut arbetarna i imperialisternas krig – ställde upp till kapitalismens försvar.

Samtidigt som de bedrog arbetarna genom att påstå sig vilja leda omvandlingen till socialism, gjorde de i hemlighet upp med väpnade högerextremistiska styrkor.

Med de socialdemokratiska ledarnas välsignelse anställde dessa väpnade högerextremistiska styrkor blodbad på de upproriska arbetarna. Så krossades den tyska revolutionen. Bland de tusentals mördade befanns revolutionsledarna Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht. Bland ledarna för de högerextremistiska stridsgrupperna befann sig Rudolf Höss, blivande kommandant i utrotningslägret Auschwitz, Martin Bormann, sedermera Hitlers efterträdare och Heinz Guderian, hjärnan bakom det nazistiska s k "blixtkriget". Detta var de blivande nazistiska stormtruppernas (SA) födelse.

30-talskrisen

ETT SPECIELLT kännetecken för kapitalismen är att dess kriser inte beror på brist utan på överflöd. Kapitalismens drivs av sina inneboende krafter till överproduktion, vilket leder till minskad profit och ekonomisk kollaps. Detta var vad som hände vid den s k Wall Street-kraschen 1929.

Den världsomfattande depressionen fick särskilt svåra följder i Tyskland. Detta blev Adolf Hitlers nygrundade nazistpartis smala lycka. Småborgare som ruinerats av den kapitalistiska krisen strömmade i mängder över till nazistpartiet. Arbetarklassen, där sex miljoner människor förlorat sina arbeten genom samma kris, började i växande utsträckning åter söka en revolutionär lösning.

Efteråt tröttnade aldrig Hitler på att påpeka att han kommit till makten tack vare den borgerliga demokratin. Hitlers makttillträde 1933 var ingen statskupp. Det var de borgerliga partierna som – trots att Hitler bara fått 33 procent av rösterna i riksdagsvalet – överräckte makten på en silverbricka åt nazisterna.

– Långvarigt bifall och Heil-rop bland nazisterna och från galleriet. Applåder bland de tysk-nationella (d v s konservativa demokrater). Stormande bifall och Heil-rop som tas upp på nytt gång på gång. Så beskrivs protokollet från den tyska riksdagen i mars 1933, när koalitionsregeringen mellan nazister och borgerligt konservativa antog den lag som gav Hitler diktatoriska fullmakter. Samtliga 441 nazistiska och borgerliga riksdagsledamöter röstade för den lag som avskaffade demokratin.

Storkapitalet, som finansierat nazisternas valkampanj med generösa bidrag, och de borgerliga partierna såg helt enkelt de kraftfulla nazisterna som den främsta garanten mot den revolutionära jäsningen inom arbetarklassen.

De var inte ensamma om denna bedömning. Efter omfattande revolutionära rörelser på 1920-talet behärskades överklasserna i Storbritannien och Frankrike av en dödlig skräck för världssocialismen. De som kontrollerade halva världen hade också mest att frukta av revolutionära utbrott. Det är här – och inte i förment "naivitet" – som upphovet till den s k "appeasement"-politiken, den brittisk-franska eftergiftspolitikens gentemot Hitler under 1930-talet, står att finna.

Demokrat?

DE BRUTALA kolonialmakterna Storbritannien och Frankrike var minst av allt invecklade i något ideologiskt korståg för frihet och demokrati. Den fjärdedel av jordens befolkning som hölls förslavad av Storbritannien och Frankrike såg knappast västmakterna som några förkämpar för demokrati. Både företeelsen och t o m själva ordet "koncentrationsläger" var

någonting som britterna uppfann och använde i sina kolonier. Utplundring, tortyr, massavrättningar och massdeportationer hörde till vardagen i de jättelika områden som behärskades av "demokratierna" Frankrike och Storbritannien.

De borgerliga regeringarna i Frankrike och Storbritannien upprättade en allians med det fascistiska Italien, stödde i hemlighet Italiens anfallskrig mot det fria Etiopien, stödde den fascistiska diktaturen i Spanien och försvarade hårdnackat det halvfascistiska Polen.

Förvisso var det inte med odelad entusiasm som de härskande i Storbritannien och Frankrike såg hur Tyskland växte sig starkt igen. Deras politik under 1930-talet kännetecknades av denna dubbelhet: Oro för att Tysklands växande styrka på nytt kunde vändas emot dem parad med stöd åt uppbyggandet av den nazistiska "bufferten" mot den "röda faran". Något förenklat var det fascismen men inte Tyskland de stödde.

Andra världskrigets tidtabell:

1933: Hitler kommer till makten i Tyskland.

1939: Hitler och Stalin sluter en pakt, Tyskland anfaller Polen. Storbritannien och Frankrike förklarar krig mot Tyskland.

1941: Tyskland angriper Sovjetunionen, Japan angriper USA, USA går in i kriget mot Tyskland.

1944: USA och Storbritannien genomför sin landstigning i Frankrike.

1945: Hitler begår självmord, Tyskland kapitulerar.

Exempelvis Winston Churchill, som 1940 blev Storbritanniens konservative premiärminister, varnade för Tysklands militära upprustning. Detta hindrade emellertid inte honom från att stå på samma sida som Hitler – på Franco-fascisternas – i spanska inbördeskriget. Den vanligaste uppfattningen var den som uttrycktes av Paris' stora borgerliga dagstidningar dagen efter att nazisterna 1935 militariserat Rhenlandet: Att Hitler hade räddat Europa från "den kommunistiska faran". Det brittiska liberala partiets ledare David Lloyd George hyllade Hitler som en "stor man" år 1936, när den nazistiska koncentrationslägren var fyllda av kommunister och socialister.

Så sent som sommaren 1939 var den konservativa brittiska regeringen under Chamberlain redo att erbjuda Nazityskland ett slags brittisk-tyskt kompanjonskap. Tyskland skulle erbjudas "fria händer" i östra och sydöstra Europa och ett kolonialt kondomiat skulle upprättas för en gemensam exploatering av Afrika, om bara Tyskland undvek att ställa till ett krig som Storbritannien oundvikligen skulle dras in i. Men vid den tidpunkten hade den nazistiska staten vuxit sig så stark att den inte längre behövde de svagare västdemokratiernas uppbackning. Det krig Hitler startade i september 1939 syftade till att skänka monopolkapitalismen i Tyskland världsherravälde; nu vill man uppnå vad man misslyckats med i första världskriget – att ta över de brittisk-franska världsväldena.

Sovjetunionen

EN ANNAN av myterna kring andra världskriget handlar om Sovjetunionens konsekventa bekämpande av fascismen. Det är sant att den revolutionära socialismen var och är fascismens mest oförsonliga motståndare. Men den politik som under 1930-talet behärskade Sovjetunionen och den Kommunistiska internationalen (Komintern) hade inte mycket mer än namnet gemensamt med Marx' och Lenins revolutionära socialism.

I det förödande ryska inbördeskriget (1918-1921) spår växte sig ett privilegierat skikt av byråkrater allt mäktigare i Sovjetunionen. Dessa byråkrater var minst av allt marxister. I inbördeskriget och nödårens kaos skaffade de sig maktpositioner och privilegier som de för allt i världen inte ville riskera genom vare sig arbetarstyre eller några revolutionära "äventyr". Ett hastigt sönderfrätande av revolutionen inifrån vidtog.

Revolutionsledarna Lenin och Trotskij hade långt tidigare varnat för att revolutionen skulle gå under om den inte spreds utan begränsades till ett efterblivet land som Ryssland. Detta var just vad som hände. Den konservativa byråkratin fick en ledargestalt i form av Josef Vissarionovitj Djugasjvili, en grov och ganska obegåvad administratör som tyckte om att kalla sig själv "Stålmannen" (Stalin).

Sedan Lenin avlidit i januari 1924 kunde Stalin och byråkratin kring honom göra sig av med marxismen inom det sovjetryska kommunistpartiet. De främsta marxistiska ledargestalterna rensades ut med hårdhänta metoder, bland dem Leo Trotskij, som deporterades till Sibirien, varefter han utvisades ur Sovjetunionen för att slutligen 1940 mördas. Enligt den sovjetiske historikern Roy Medvedev lät Stalin avrätta hundratusentals medlemmar i kommunistpartiet; de stämplades som "trotskister" efter revolutionsledaren och marxisten Leo Trotskij.

Den konservativa byråkratins främsta utrikespolitiska syfte blev att upprätthålla status quo, "leva och låta leva"; världen fick gärna gå under i imperialistiskt barbari, bara byråkratin i Sovjetunionen fick åtnjuta sina privilegier i lugn och ro.

Men det faktum att Stalinklicken tronade på Oktoberrevolutionens arv gjorde att de aldrig vann det godkännande från de härskande klasserna som eftersträvades. Istället hamnade Sovjetunionen på en politisk sicksack-kurs.

Mellan 1924 och 1928, när den stalinistiska kampen mot trotskismen inleddes, bedrevs en högerkurs som avväpnade de mest avancerade arbetarna just under den period när nazistpartiet i Tyskland började växa. Genom byråkratiskt manövrerande hade nämligen byråkratin i Sovjetunionen skaffat sig nästan oinskränkt makt över den kommunistiska internationalen (Komintern) och kommunistpartierna i de olika länderna. Världens största kommunistparti utanför Ryssland, det tyska, var ett av de "lydigaste" gentemot herrarna i Kreml.

1928 tvärvände byråkratin i Ryssland. Nu hade deras högerkurs skaffat dem ett nytt internt hot: En framväxande rikemansklass utanför byråkratins direkta kontroll i Sovjetunionen. I det läget slog man plötsligt om till en extrem ultravänsterkurs som naturligtvis slog igenom även i Komintern. Plötsligt började kommunisterna kalla socialdemokraterna för "huvudfienden".

Hur stoppa nazismen?

MEDAN MARXISTERNA kring Leo Trotskij uppmanade socialdemokraterna och kommunisterna att förena sig i en proletär enhetsfront mot den fascistiska/nazistiska faran, bekämpade socialdemokrater och kommunister varandra på Tysklands gator. Samtidigt växte nazistpartiet till en massrörelse.

När det nazistiska maktövertagandet så var ett faktum, dröjde det åtskilliga månader innan Stalin överhuvudtaget gjorde någon kommentar. Medan tiotusentals tyska kommunister plågades i koncentrationsläger, iakttog Moskva tystnad i förhoppningen om att kunna komma överens med den nazistiska diktaturen om att "leva och låta leva".

Men Tyskland var inte lika inriktat på försonlighet. Sedan Hitler 1934 slutit en pakt med Sovjetunionens naturliga fiende, högerdiktaturen Polen och det stod klart att denna pakt

syftade till krig mot Sovjetunionen, gav Stalin upp sina illusioner. Nu var det dags för nästa tvärvändning.

För marxisterna var det självklart att koppla kampen mot nazismen till kampen fören socialistisk revolution. Men stalinisterna var inte intresserade av någon social revolution som kunde inspirera arbetarna i Sovjetunionen att resa sig mot byråkratins privilegier.

Nu infördes den s k ”folkfrontspolitiken”. Stalin satte sitt hopp till västmakterna Storbritannien och Frankrike; de skulle rädda Sovjetunionen från ett tyskt militärt angrepp. Därför uppfann stalinisterna teorin om den ”goda” demokratin i motsats till den ”onda” fascismen. Från att ha varit statens värsta fiender under ultravänsterkursen, blev de stalinistiska kommunistpartierna plötsligt de imperialistiska staternas främsta tillskyndare.

I Frankrike bildade kommunisterna tillsammans med Radikalpartiet – dåtidens franska motsvarighet till folkpartiet. I kolonierna avvecklade de all propaganda mot kolonialherrarna (och misskrediterade för decennier framåt kommunismen i delar av tredje världen). I Spanien gick de så långt att de dränkte de spanska arbetarnas revolution i blod -allt för att vinna de västerländska ”demokratiernas” gillande.

Stalinisterna var tillsammans beredda att kasta den marxistiska mask som de använde för att rättfärdiga sitt parasiterande på Oktoberrevolutionens landvinningar. I Pravda den 5 mars 1936 förklarade Stalin att världsrevolutionen inte var någonting annat än ”ett komiskt, eller rättare sagt tragikomiskt missförstånd”.

Hela denna politik var ur alla synvinklar ett misslyckande. De imperialistiska västmakterna blev inte ett dugg försonliga mot Sovjetunionen; för tjockskalliga engelska lorder eller franska industrimagnater var det omöjligt att upptäcka någon skillnad mellan de revolutionära marxisternas agerande och stalinisternas ”kommunistiska” utanpåverk.

”Folkfrontspolitikens” effekt blev att revolutionerna i Frankrike och Spanien 1936 demonterades.

Därmed undanröjdes ännu en av de stora möjligheterna att på revolutionär väg störta nazismen och sätta stopp för det annalkande kriget.

Hitler-Stalinpakten

NÄR STALIN sommaren 1939 kunnat konstatera att ”folkfrontspolitiken” misslyckats, gjorde han den sista ödesdigra tvärvändningen. Den stalinistiska pressen svämmade över av lovord över Stalins ”briljanta taktiska förmåga” när pamparna i Kreml i augusti 1939 slöt avtal med Hitler.

Avtalet med Sovjetunionen var precis vad Hitler behövde för att sätta igång sitt storkrig. Nu hade han ryggen fri. Några dagar efter avtalet med Sovjetunionen, kastade sig de nazistiska arméerna över Polen.

Den brittisk-franska flottblockaden mot Tyskland – som avgjort första världskriget – omintetgjordes genom att Stalin ställde ryska hamnar och transsibiriska järnvägen till de tyska kapitalisternas förfogande. Tack vare råvaruleveranser från och genom Sovjetunionen kunde Tyskland i tur och ordning lägga under sig Danmark, Norge, Beneluxländerna, Frankrike, Jugoslavien och Grekland. När allt detta var avklarat – på försommaren 1941 – var turen kommen till Sovjetunionen.

Så småningom utkristalliserades två imperialistiska huvudrivaler om världsmakten: Tyskland

och USA. Sedan de gamla världsmakterna Storbritannien och Frankrike åderlåtits ordentligt av den nazistiska krigsmaskinen, gav sig USA i slutet av 1941 in i leken.

Fram till sommaren 1944 höll sig USA militärt relativt avvaktande. President Roosevelt lät kriget i huvudsak avgöras på östfronten, där tyska och sovjetiska mångmiljonarméer slet varandra i trasor i det blodigaste krig världen någonsin skådat. Här – i Vitryssland och på Ukrainas brända mark – förblödde den tyska militära och industriella kraften.

Därefter – i juni 1944 – förde den industriella supermakten USA över en väldig invasionsstyrka till det tysk-ockuperade Frankrike. Elva månader senare var kriget slut.

Kommunisterna efter kriget

1945 GJORDE stalinisterna ytterligare en drängtjänst åt kapitalismen. När kriget var slut behärskades det europeiska proletariatet av samma revolutionära stämningar som efter första världskriget. Nu hade kapitalismen störtat världen i två världskrig; aldrig förr hade det kapitalistiska systemet varit så hatat. De revolutionära stämningarna var så utbredda att t o m det tyska kristdemokratiska partiet kände sig pressat att skriva in "socialismen" i sitt program.

Den fullständigt dominerande politiska kraften i efterkrigs-Europa var stalinismen. Kommunistpartierna hade den reella makten i flera länder, bland dem Frankrike och Italien. Med en revolutionär ledning hade den socialistiska världsrevolutionen i Europa – och därmed i världen – varit fullbordad. Inte ens den nordamerikanska kapitalismen med alla dess resurser hade kunnat hindra detta – de amerikanska soldaterna var minst lika inspirerade av socialismen som arbetarna i Europa.

Ett bibehållande av kommunistpartiernas makt i Europa 1945 hade emellertid resulterat i ett krig mellan USA och Sovjetunionen, resonerade byråkratin i Sovjetunionen. Dessutom skulle en revolution i Europa omöjliggöra byråkratins fortsatta maktutövning i Sovjetunionen. Signalerna gick snabbt ut från Moskva till världens alla kommunistledningar: Avveckla revolutionen, avvärj arbetarna, upplös fabriksråden, återlämna makten till kapitalisterna och borgarna.

I all tysthet rullade kontrarevolutionen fram över Europa. Revolutionära arbetare som motsatte sig stalinisternas diktat blev – framförallt i Östeuropa – skjutna av stalinistiska mordgrupper.

Först när imperialismen med all önskvärd tydlighet visade att den inte var intresserad av något fortsatt samarbete med Sovjetunionen, utan tvärtom gjorde allt för att krossa den förstatligade ekonomin – grundvalen för byråkratins privilegier – reagerade Sovjetunionen emot USA-blocket. "Järnridån" mellan öst och väst upprättades som en följd av kapitalism i väst och förstatligad ekonomi i öst.

Betraktad med ett femtioårigt perspektiv spelade nazismen och andra världskriget en nyckelroll i USA-imperialismens klättring till världsmakt. Andra världskriget – som kan ses som ett kapitalistiskt, europeiskt inbördeskrig – förstörde det kapitalistiska Europas månghundraåriga världsmaktsställning. Tyskland, Storbritannien och Frankrike – de mäktiga europeiska stormakterna – slets ned till ett förnedrande beroende av den nye storebroderns USA:s beskydd. Den nordamerikanska imperialismen kapade åt sig huvuddelen av den gamla europeiska ekonomiska världspositionen och utvecklades till den dittills största världsmakten i historien.

Stalinismen – som marxisterna kring Leo Trotskij förutspått skulle gå under genom sina egna inneboende motsättningar – fick genom erövringarna i andra världskriget ett uppskov på fyrtio

år. Detsamma gäller för det kapitalistiska systemet som sådant; det uppskov det fick tack vare att stalinisterna avledde revolutionsvågen 1945 varade t o m ännu längre.

Först i våra dagar, ett halvt sekel senare, börjar den nya grund som dessa system fick genom andra världskriget att lösas upp.

Christer Bergström

Den nazistiska antisemitismen

DET SOM framförallt kommit att förknippas med nazityskland är det systematiska utrotandet av sex miljoner judar. Antisemitiska massmord var ingenting nytt, men för första gången i historien industrialiserades morden.

- Om inte juden fanns, anförtrodde Hitler sina närmaste, hade vi måst uppfinna honom. Man behöver en synlig fiende, inte en osynlig.

Få fenomen i världshistorien är så omgärdade av "mystiska förklaringar" som just antisemitismen. Den belgiske juden och marxisten Abraham Léon bidrar i sitt klassiska verk från 1940-talet: "Judefrågan och marxismen", till att skingra dimmorna kring frågan.

Under medeltiden hänvisades judarna till handel och kreditgivning. Detta gav sig naturligt bland annat på grund av deras unika mellanställning mellan den muslimska världen och det kristna Europa. Genom att judarna på detta sätt bevarades som social grupp på många håll, kan man se förklaringen till deras bindning till sin religion.

Abraham Léon förklarar de förment religiösa förföljelserna mot judarna som sociala konflikter. I och med att den inhemska europeiska köpmannaklassen började växa sig starkare, växte behovet att slå ut den för sin sammanhållning kända judiska köpmannaklassen, som hindrade de "kristna" kapitalisternas tillväxt.

Avleda massorna

DENNA SOCIALA process kan man följa genom århundradena. Med tiden kom antisemitismen också att användas för att vända de förtryckta massornas uppmärksamhet från det verkliga problemet. Så var särskilt fallet i Östeuropa. De värsta yttringarna av antisemitism under 1900-talets första decennier utspelades i av de "vita" kontrollerade områdena i inbördeskrigets Ryssland. Under den kontrarevolutionära generalen Denikins skräckvälde i Ukraina – uppbackat av den franska krigsmakten -massakrerade de "vita" 70 000 ukrainska judar innan Röda armén slutligen drev bort Denikin och satte stopp för de rasistiska morden..

Att många judar befann sig i ledande ställning inom den revolutionära rörelsen (Marx, Trotskij, Luxemburg m fl), skärpte den uppifrån dikterade antisemitismen.

Antisemitismen var förvisso ingenting som nazisterna "uppfann". Det var ett socialt fenomen som framförallt kapitalismen bar skulden till och som nazisterna tacksamt exploaterade och förstörde till ohyggliga dimensioner. För judarna betydde det att de blev offer för ett av världshistoriens största brott.

Vid sidan av sex miljoner judar tog de nazistiska dödslägren livet av 200 000 handikappade ("eutanasi-programmet"), uppemot en halv miljon ryska krigsfångar och kanske 1,5 miljoner zigenare – vartill kommer ett oräkneligt antal kommunister, socialister, homosexuella, motståndsmän av olika schatteringar. etc.

Ingen lögn kan vara större än: ”Vi visste ingenting”. Hela Europa, i synnerhet de härskande, visste mycket väl och nästan från första stund. Walter Laqueur visar i sin bok ”The Terrible Secret” hur alla makthavare, regeringarna i västländerna, de neutrala länderna och Sovjetunionen, stora företagsledare, fackföreningsledare, kyrkorna och olika judiska organisationer mycket väl visste vad som försiggick., och hur de i de flesta fall försökte undertrycka nyheterna om de fasansfulla massmorden.

Per-Åke Westerlund

Sverige under andra världskriget

Andra världskriget innebar i Sverige allvarliga inskränkningar av demokratin, anpassning till den tyska nazismen och hård press på arbetarklassen. Det skedde utan att landet hade några som helst garantier att stå utanför kriget.

ANDRA VÄRLDSKRIGET var ett omfördelningskrig mellan de stora imperialistiska makterna. Det var också ett försök från kapitalistklassen internationellt att ta tillbaka de marknader och råvaror man förlorat i Sovjetunionen.

Sverige deltog inte som krigförande stat i andra världskriget, men det innebar inte att landets klasser och partier kunde stå ”över” eller ”vid sidan av kriget”. Det som avgjorde att Sverige inte drogs in, var krigets egen utveckling: främst den sovjetiska segern över Nazityskland och motståndskampen i resten av Europa.

Socialdemokraterna

UNDER MELLANKRIGSTIDEN var klasskampen hård i Sverige. I slutet av 20- och i början av 30-talet hade Sverige mest strejker i hela Europa. När den socialdemokratiska regeringen tillträdde 1932 var många beredda att ge den en chans, särskilt som den lovade flera reformer. Kommunistpartiet, SKP, och det andra vänsterpartiet på 30-talet, SP, tonade också ner klasskampen från 30-talets mitt.

Sedan valet 1932 var socialdemokratin politiskt dominerande i Sverige. Partiet, under ledning av Per Albin Hansson, förde en högersocialdemokratisk politik. Man sökte reformer genom klassarbete, både politiskt genom koalitionen med bondeförbundet (centern) och fackligt genom Saltsjöbadsavtalet mellan LO och SAF.

Den socialdemokratiska ledningen i Sverige gav upp allt hopp om internationell kamp mot kriget. Regeringen försökte t ex dämpa sympatierna för kampen mot Franco i Spanien. Det var olagligt att åka som frivillig till Spanien. Ledningens paroll blev ”vi-ska-till-varje-pris-hålla-oss-utanför-kriget”.

”Klassbegreppet hade fått vika för folkbegreppet. Föregående första maj (1938) hade den blågula fanan för första gången vajat i den röda fanborgen i Stockholm” skriver Alf W Johansson i sin bok ”Per Albin och kriget”.

Redan innan andra världskriget bröt ut, tryckte borgare i Sverige och Finland på för en gemensamt ”försvar av Åland”. De lyckades också få med sig utrikesministern, Rickard Sandler. Krigsutbrottet gjorde att Sandler gick ett steg längre och förespråkade att Sverige skulle stödja Finland i ett krig mot Sovjetunionen. Inom den svenska militären trodde man att en sådan pakt kunde besegra Sovjet

Men rädslan för reaktionerna i Moskva och ännu mer hos dess dåvarande allierade i Berlin, gjorde att den svenska regeringen drog sig ur. Finansminister Ernst Wigforss ledde motståndet mot en försvarspakt och hotade till och med att utmana Per Albin om partiledarposten. Resultatet blev nu istället att Sandler avgick.

Per Albin sökte då omedelbart (i dec 1939) upp ledarna för högerpartiet och folkpartiet för att bilda en samlingsregering. Grunden lades för ett nytt sätt att regera Sverige.

Alf W Johansson beskriver: "Samlingsregeringen var i hög grad ett verk av Per Albin personligen... Han kom på detta sätt redan från början att inta en ställning ovanför partierna."

De borgerliga och "opolitiska" fick majoritet i regeringen (9 mot 5). Den socialdemokratiska ledningen och än mer riksdagsgruppen ställdes inför fullbordat faktum. Styret var vad marxister kallar parlamentarisk bonapartism, klickstyre höjt över parlamentet och partierna, med syfte att dämpa klasskampen, kombinerat med ökat statligt förtryck.

Inte neutralt

SVENSK "IGELKOTTSTAKTIK", neutralitet, isolationism och "en svensk tiger" — alla dessa paroller visade sig snabbt dölja eftergifter till Tyskland.

Handelsavtalet i december 1939 blev helt på Tysklands villkor. Handeln mellan länderna fördubblades 1938-41. På hösten 1941 sålde Sverige bl a 1 100 lastbilar och 2 000 stycken 25-mannatält till den tyska krigsmaktens ostfront. LOs krav från 1933 om bojkott av Tyskland fick helst inte nämnas i pressen.

Den nye utrikesministern fick som uppgift att "förbättra Sveriges relationer söderut". I detta ingick också censur och stränga tyglar för press och opinionsbildning. Över 300 tidningar stoppades under kriget. 80% av dem handlade om Tyskland eller Italien. Statsministern menade att "kritik" bara fick backa upp regeringen.

Tvångslagarna 1939 innehöll också kontroll av brev. Fram till 1944 "kontrollerades" 47 miljoner försändelser, bl a allt till och från Norrbotten.

Den socialdemokratiska ledningen ställde sig i spetsen för en enorm förtryckarapparat i Sverige. "För att skydda staten", säger forskare m fl. Men staten är inte neutral. Sverige dominerades då som nu av stora kapitalägare. Staten var och är i sista hand deras försvarsvapen mot arbetarklassen.

Naturligtvis ville inte heller alla svenska kapitalister styras av nazister. Men som i Frankrike och Danmark skulle många av dem vara beredda att lägga ned vapnen mot Tyskland framför att ta strid.

Att luta sig mot borgare och staten innebar ett tryck mot arbetarna, men ändå ingen garanti mot kriget. Neutralitet och eftergifter hindrade inte att Belgien och Danmark drogs med i kriget. Det ökade förtrycket i Sverige slog entydigt åt vänster och mot dem som kritiserade nazismen. Det gällde i pressen, armén osv.

Vilken opinion som fick utrymme visades i vinterkriget mellan Finland och Sovjetunionen 1939-40. Sovjetunionen hade urartat till en stalinistisk diktatur, men kapitalismen hade inte återupprättats. Den planerade ekonomins explosivt snabba tillväxt var därför ett hot mot väst.

Den svenska regeringen gjorde ingen neutralitetsförklaring under vinterkriget. Finland fick i tysthet krigsmaterial och krediter. Det blev inget militärt ingripande, men däremot accepterade regeringen att en frivilligkommitté värvade folk till Finland. Den fick rekrytera

12 000 värnpliktiga och 540 fast anställda. De utrustades av den svenska armén.

Regeringens huvudskäl att inte ingripa var rädslan för Tyskland, som under vinterkriget ännu var allians med Sovjetunionen.

Kommunistpartiet

EN STOR del av högerens och statens attacker riktades mot kommunistpartiet, SKP. Högerpartiet krävde redan på 30-talet att SKP skulle förbjudas. Det var också en av de stora regeringsfrågorna vintern 1941-42, då bl a kungen ville ha ett förbud.

SKP var ett litet arbetarparti med förankring främst i Norrbotten. På grund av sin hundra-procentigt okritiska hållning till Stalin var man också dömd att följa alla svängar i den sovjetiska utrikespolitiken. Under kriget försvarade man först Hitler-Stalin-pakten och tonade ned kritiken av nazismen. När sedan Sovjetunionen tillhörde de allierade var det dags att hylla "nationella och demokratiska" borgare, som t ex Churchill.

Stalins och SKPs alla turer, den totala avsaknaden av en klar marxistisk politik, gjorde att partiet inte kunde utnyttja de möjligheter som fanns under kriget. Partiet var trots detta det enda som tog upp kritik från arbetare mot regeringens kurs. Attackerna mot SKP under kriget var borgarnas förberedelser inför väntade klasstrider. SKPs egen politik gjorde det enklare för borgarna att statuera exempel.

Den hemliga säkerhetstjänsten (hemlig t o m för riksdagen fram till 1943) som bildades 1938 riktades så gott som helt åt vänster. Den tionde februari 1940 genomfördes en landsomfattande razzia mot SKPare.

Från mars 1940 belades SKPs tre dagstidningar med transportförbud (förbud att skicka dem med post eller järnväg), som varade i tre år. Även Ture Nerman "demokratiska oppositionstidning" *Trots Allt!* fick transportförbud i ett år. Av de nazistiska tidningarna drabbades bara en, i sex månader.

Inom fackföreningarna inleddes en systematisk avsättning av kommunister, efter ett cirkulär från LO-ledningen. I kommunerna tågade alla andra ut när kommunisterna talade.

Från december 1939 införde arm "arbetskompanier" för kommunister och en del andra socialister. "Kompanierna" var i praktiken ett slags fångläger.

Enligt ÖB Thörnell gällde det dels att besegra Sovjetunionen, dels att slå till mot kommunisterna i Sverige. Det skulle skapa ett "nytt Europa" och ett "nytt Sverige".

Totalt registrerades 36 000 svenskar i säkerhetstjänstens "kommunistregister". Av dem krigsplacerades 3 500 i arbetskompanier. På åtta platser i landet samlades sedan drygt 600 värnpliktiga vid olika tillfällen. Under hård övervakning fick de t ex bygga vägar.

Regeringen försvarade arbetslägren och försökte tillsammans med militären dämpa den kritik som uppstod. Mot nazisterna och deras organisationer gjordes inga som helst ingripanden. Många officerare som anmälde värnpliktiga var själva nazister. De sista "arbetskompanierna" upplöstes i oktober 1943, sedan krigets utveckling vänt.

Fjäsk för nazisterna

DET TYSKA anfallet mot Danmark och Norge den nionde april 1940 kom som en chock. Den danska regeringen kapitulerade direkt och även socialdemokratin där förblev samarbetsmän under kriget. I Norge gjordes motstånd, samtidigt som britterna försökte få kontroll över

Nordnorge och därmed Kirunas malmhamn Narvik.

Samtidigt nådde den tyska armen exempellösa framgångar i Västeuropa. Inom den svenska armen uppstod därför tanken att det var bäst om tyskarna vann i Norge och området blev ”militärt pacificerat”. Militären, kungen och borgerligheten tryckte på för att Sverige skulle acceptera tysk transitering (genomfartstrafik) på tåg. Den socialdemokratiska ledningen vacklade. Rädslan fanns att hamna i en ”dansk” situation. Men den 18 juni föll man undan och accepterade de första trupptransporterna.

Nu inleddes från regeringen en period av förberedelse inför ett nytt, till största delen nazistiskt, Europa. Sommaren och hösten 1940 blev höjdpunkten för de reaktionära stämningarna i landet.

Chefredaktören på *Arbetet* (s), riksdagsmannen Allan Vougt, gick längst och försökte ”finna en plattform där socialdemokrati och nazism eventuellt kunde mötas”. Per Albin sa också att den samarbetsväg socialdemokratin valt i Danmark var riktig. Utrikesminister Günther drev på för ett närmande till Tyskland. Han menade att den antityska opinionen i Sverige var det största hindret — inte opinionen ”inom de högre politiska instanserna”, utan ”hos det svenska folket”.

I längden skulle naturligtvis ett sådant ”närmande” betyda självmord för arbetarrörelsen. Nazismen var kapitalets mest groteska svar på klasskampen. Nazismens uppgift var att krossa alla fria arbetarorganisationer.

Annan ”anpassning” som diskuterades var en inbjudan från Finland om ett försvarsförbund eller t o m en union. Detta togs på allvar i Sverige, men tjänade i Finland mest syftet att dölja den nya alliansen med Tyskland, mot Sovjetunionen.

Den största enskilda eftergiften var att regeringen accepterade transiteringen av Engelbrektsdivisionen, cirka 18 000 man, från Norge till Finland inför Nazitysklands anfall på Sovjetunionen i juni 1941. Beslutet togs efter ”midsommarkrisen”, då bl a kungen hotade med att abdikera om man inte sade ja till Tyskland. Nu sattes 90% av de tyska landstridskrafterna i öster. Hotet om en tysk invasion av Sverige började avta.

De svenska nazisterna fick som mest 47 000 röster, fördelat på tre partier 1936. Vid sidan av de öppna nazistiska organisationerna fanns djupa sympatier för Hitler inom borgerligheten och armen. Jakob Wallenberg hade t ex nära förbindelser med Göring.

Rader av exempel avslöjades av Ture Nerman i hans tidning *Trots Allt!* och i hans bok ”Sverige i beredskap” (1942). Han visade t ex:

- Att höga poliser och militärer själva var nazister. En amiral hade t ex nazistmöten i hemmet.
- Att paroller mot fascismen och till stöd för Norges arbetare förbjöds i 1 maj-tåg,
- Att regeringen ljög när den 1942 förnekade att livsmedel exporterades till Tyskland.
- Hur TT och tidningarna förvanskade och tystade ned protestuttalanden, osv, osv.

Den tyska nazistiska propagandan dominerade Sverige. T ex visades i februari 1942 en tysk propagandafilm på Röda Kvarn i Stockholm. ÖB och utrikesministern var hedersgäster vid den tyske ambassadörens sida. Salen var fylld av höga militärer. Även Quislingregeringen i Oslo behandlades som en officiell regim. Det gjorde t ex att transittrafiken även tog med norrmän på väg till tvångsarbete i Tyskland.

Sveriges borgare gav också stormande applåder till det tyska anfallet på Sovjetunionen. Bl a skickade kungen en hälsning till Hitler.

Arbetarklassen i Sverige

SVERIGE BESKRIVS ofta som en enda, enad nation under andra världskriget. Men kompromisserna och ”enigheten” var helt på de svenska borgarnas och de tyska nazisternas villkor. Priset fick betalas av arbetarna.

De ökade kostnaderna för kriget betalades genom höjda skatter och sänkta reallöner för arbetarna. Stora grupper arbetare låg också inkallade längre tider. Viktiga varor ransonerades, men för de rika gick det naturligtvis alltid att köpa svart.

Helt klart är förstås att arbetarklassen inte ville ha krig och därför, i början, var beredd till uppoffringar, speciellt som det inte gavs något som helst alternativ.

Men snart kunde det konstateras att ”mot den politik som i den nationella enighetens namn fördes av de fyra regeringspartierna med stöd av LO och SAF, fanns ett utbrett missnöje” (ur Karl Molin, *Hemmakriget*). Inom socialdemokratin inleddes, speciellt mot slutet av kriget, en stark radikalisering.

Faktum var ju att uppoffringarna gjordes utan några som helst garantier för fred. Regeringen backade, samtidigt som den själv fram till 1942 räknade med en tysk seger. Vilken roll skulle då Sverige då få? ”Ett lydrike åt Tyskland”, svarade Zäta Höglund, kritisk ledamot i den socialdemokratiska partiledningen.

Arbetarna var inte beredda att ingå i ett ”tyskt lydrike”, kampstämningarna mot fascism och nazism var hårda. Det var dessa stämningar inom arbetarklassen som tvingade militärerna att ge upp sin dröm om ett krig på Tysklands sida.

Viljan att sätta upp en gräns för eftergifterna reflekterades ända upp i riksdagsgruppen. Text röstade 55 (s)-riksdagsmän emot censurlagen. 59 gick emot transiteringen i juni -41, även om regeringen skulle spricka.

I valet 1940 nådde socialdemokratin sitt bästa valresultat någonsin, 53,8%. Arbetarrörelsen sågs som den enda garanten för fred. 1944 gick partiet tillbaka, medan SKP ökade starkt, liksom i fackföreningarna. missnöjet började gro, men varken SKP eller oppositionen inom socialdemokratin gav någon klar ledning. SKP framhöll sig ideligen som den främsta försvararen av nationen.

Även under krigets sista år stod partiet fast vid sin kurs. Per Albins roll var att ”fungera som broms gentemot alla försök inom arbetarrörelsen att manifestera en ohöljt antinazistisk hållning” (citrat ur Alf W Johansson).

Per Albin Hanssons högerkurs ledde honom till konfrontation och nederlag inom partiet. Han drev en intensiv kampanj för att samlingsregeringen skulle bli permanent efter kriget. Men opinionen var så starkt emot, att det inte ens gick till omröstning på kongressen 1944.

Partiet sade också nej till den höger som krävde att allt ”marxistiskt” skulle rensas ut ur partiprogrammet. Likaså avvisades Per Albins vilja att ta bort republikkravet (han hade själv hyllat kungen rejält på 85-årsdagen 1943). Sex års samlingsregering hade ställt en del av ledningen vid sidan av arbetarrörelsen.

Fanns det en annan väg?

BORDE INTE Sverige ha deltagit på de allierades sida mot Tyskland?, är en vanlig fråga i debatten efter kriget. Men det är fel sätt att ställa frågan. Sveriges arbetare hade inte tjänat på att slåss för de engelska, amerikanska eller svenska kapitalisternas profiter.

Lika felaktigt skulle det ha varit med en pacifistisk propaganda mot försvar och vapen överhuvudtaget. Alla visste ju att nazisterna hade vapen, utan vapen var det bara en fråga om vilka militärer som skulle vara arbetarnas herrar.

Problemet gällde istället: Hur skulle arbetarrörelsen förhindra en fascistisk diktatur i Sverige och hur skulle man ge det bästa stödet till motståndskampen från arbetare i andra länder?

Den frågan skulle visa att den kurs arbetarrörelsen ledning valt var felaktig. Den hade bundits upp till borgarklassen och staten. De svenska borgarna ville använda arbetarna antingen som soldater i strid för svenska profiter, eller som tillbakapressade arbetare i ett "lydrike".

Borgarnas neutralitet var inte arbetarnas neutralitet.

Det skulle förstås inte finnas någon "enkel" lösning på krigets frågor i Sverige. Men allt fler arbetare kände under kriget att officerarna och borgarna inte var pålitliga och inte skulle vara det i ett krig mot nazismen. Marxisters slutsats skulle bli: om arbetarna själva styrde och avskaffade kapitalismen, skulle grunden finnas för ett verkligt internationellt bidrag i kampen mot krig och fascism.

Kriget blev oundvikligt på grund av arbetarrörelsens politiska svaghet och därmed på grund av arbetarnas nederlag. Så länge kapitalismen består, så länge består också krigen och krigshoten. Utgången av andra världskriget sköt upp klasskampens avgörande. Då som nu är internationell socialism det enda alternativet.